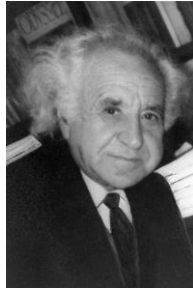

זכרון לראשונים

נטע (סנדלר) זגגי

פרץ סנדלר

תרס"ד-תשמ"ה

1903-1985

אבי, פרץ סנדלר, מחשובי חוקרי המקרא בישראל, נולד ב' בטבת, תרס"ד (1903), בעיירה לונה ליד הנהר ניימן שברוסיה, בן בכור למשפחה מרובת ילדים, דלה וענייה. כבר בילדותו נחשב לעילוי ונודע בלמדנותו המופלגת. אמו, שהכירה בכישרונותיו יוצאי הדופן של בנה, חסכה פרוטה לפרוטה ושלחה אותו ללמוד בישיבה המפורסמת "שער התורה" בגרודנה, שבראשה עמד ר' שמעון מברניסק, ובסמינר למורים "תרבות" בוילנא, שם נתוודע לראשונה אל המושגים המדעיים של חקר המקרא. לאחר ארבע שנות הוראה בעיירות שונות בפולין עלה ארצה בשנת 1931 והשתקע בירושלים. בין השנים 1933-1942 למד באוניברסיטה העברית בהר הצופים, שם קשר יחסים הדוקים עם הסופר והמבקר שלמה צמח, פרופ' "קלוזנר ופרופ' מ"צ סגל. הוא סיים את לימודיו בתואר מוסמך למדעי הרוח במקצועות ספרות עברית, היסטוריה וסוציולוגיה של עם ישראל, ומקרא.

מיום הגיעו ארצה ועד יציאתו לגמלאות היה טרוד בענייני פרנסה שהותירו לו זמן מועט למחקריו. במהלך השנים נאלץ ליטול על עצמו עבודות שונות: כסטודנט עבד כסדרן בבית הקולנוע "אדיסון" בירושלים. במחצית השנייה של שנות השלושים אף הרחיק עד קיבוץ גבע, שם הועסק כמורה לילדי הקיבוץ הצעירים. לאחר נישואיו לטוניה שיינפלד-ברטר (1940) לימד בבית הספר היסודי לילדי העובדים בנשר, שם נולדו ילדיו, ינון ונטע. בתחילת שנות החמישים העתיקה המשפחה את משכנה לשכונת בת-גלים בחיפה, ופרץ החל ללמד תנ"ך בבית הספר "תיכון חדש" בחיפה. לאחר מספר שנים קיבל על עצמו את ניהול סמינר צה"ל למורים ולגננות, תוך שהוא ממשיך להחזיק במשרתו כמורה לתנ"ך ב"תיכון חדש". לאחר צאתו לגמלאות, במחצית השנייה של שנות השישים, שימש כמרצה בבית הספר להשתלמויות מורים בת"א מספר שנים. לעיתים קרובות אחז במספר משרות בעת ובעונה אחת וכהשלמת הכנסה אף נאלץ לקבל על עצמו במשך שנים עול בדיקת בחינות הבגרות בתנ"ך.

סדר יומו העמוס במשך רוב שנות חייו הותיר בידיו זמן מצומצם בלבד למחקריו. לא אחת ראינוהו שוקד על מחקריו המדעיים כשהוא עייף ויגע בשעות הקטנות של הלילה, בבחינת מקיים מצוות "והגית בו יומם ולילה", כפי שהיה נוהג לומר. עם זאת, שקוע ככל שהיה במחקריו המדעיים, היה מעודכן עד תום במתרחש בארץ ובעולם, והקפיד לעקוב אחר ההתפתחויות והחידושים בחיי התרבות והרוח בארץ. הוא היה מרצה מבוקש, ולמרות עיסוקיו הרבים, הקדיש מזמנו להרצאות לציבור הרחב בתחומי עיסוקו.

גישתו המחקרית מצטיינת ביסודיות, ברחבות אופקים ובמיצוי המידע הרלוונטי בכל תחום שעסק בו, כפי שמעידים עליו פרופ' יוסף קלוזנר ופרופ' דב סדן בהקדמות לשתי המהדורות של ספרו על הביאור לתורה של מנדלסון, וכמו כן ג. קרסל במאמרו "פרץ סנדלר – מרחיב אופקי מחקר המקרא", שפורסם בהגיעו לגבורות (כית-מקרא א' (צ"ו), תשרי-כסלו, תשמ"ד). בשל הזמן המצומצם שנותר בידיו למחקר, והזמן שהקדיש ללימוד יסודי של נושאי מחקריו המגוונים, לא הרבה פרץ סנדלר לפרסם. אולם פרסומיו מהווים תשתית חשובה והכרחית לכל העוסק בפרשנות המקרא. ספרו על הביאור לתורה של

משה מנדלסון פורסם לראשונה ב-1940, אך טיבו וחיבתו עומדים בעינם גם בימינו אלה. כזו היא גם שורת הערכים (ר' פירוט ברשימה הביבליוגרפית המצ"ב) שפרסם בשלל ההיבטים השונים של פרשנות המקרא ב"אנציקלופדיה המקראית" וב"לקסיקון המקראי" – "סיכומים מצוינים בהדגשת הייחוד של התקופה או האישיות, והתרומות המצטרפות לכלל גדול של חקר המקרא במשך הדורות בעמים ובישראל" (ג. קרסל, שם). לצד ערכים אלה פרסם פרץ סנדלר שורה של מאמרים מלומדים וחשובים העוסקים בסוגיות יסוד מהותיות בחקר המקרא (ר' ביבליוגרפיה).

רחבות האופקים שאפינה אותו באה לידי ביטוי גם בתחום החורג מעיסוקו העיקרי – תולדות הציונות. הוא גילה את האוטופיה "חזות העתיד" של מנחם איזלר, ופרסמה בצירוף מבוא ותרגום בספר *חזיוני מדינה: ילקוט אוטופיות ציוניות שבעריכתו*. ר' שם, עמ' 98-9.

פרץ סנדלר היה איש צנוע, ענו ונעים הליכות, שלמרות עיסוקיו הרבים התפנה, בכל עת שנתבקש, לשוחח עם ילדיו ועם כל מי שבקש את עצתו. אולם על אף מזגו הנוח, מעולם לא התפשר בעניינים של יושרה מדעית והקפיד לשמור על אמות מידה ביקורתיות מחמירות גם כשעמידתו התקיפה על עקרונות אלה גבתה ממנו לא פעם מחיר אישי.

חוג מכריו היה נרחב והקיף רבים מאנשי הספר והתרבות בחיפה ומחוצה לה, כגון דב בר מלכין, שמשון מלצר, ש. שלום, יעקב אורלנד (שהספידו במותו), שרגא אבנרי, פרופ' גדליה אלקושי, יהושע נבון, פרופ' יעקב טלמון, ג. קרסל, חיים גבריהו, הציירים צבי מאירוביץ', אברהם ישכיל, שמואל לם, והמשורר והמבקר יצחק עקביהו.

פרץ סנדלר היה איש רוח במובן הרחב והעמוק ביותר של הביטוי. הוא היה שווה נפש לעניינים שבחומר, ובמובנים רבים רחק מעולם המעשה. אולם, על אף שהיה בעל אמצעים מוגבלים, מעולם לא נמנע מרכישת ספר שמצא בו עניין. חדר עבודתו, ששימש גם כחדר המשחקים של ילדיו, היה מוקף מדפי ספרים המגיעים עד התקרה, וכנ"ל חדר ה"הול" שהוביל לספרייה עצמה. הספרייה הייתה מקור גאוותנו, ואבי היה בקי בכל פרט ופרט באוצרותיו הרוחניים, שרכש

פרץ סנדלר

על חשבון צרכים חומריים. עד כדי כך היה מזוהה בעינינו עם ספריו, שגם שנים לאחר מותו סירבה אמא, וכמוה גם אנחנו, להפרד מהם. "קבורת הגוף אינה חשובה" אמרה אמא – "הוצאת הספריה מהבית – זו תהא הקבורה האמיתית של פרץ סנדלר".

המשורר חיים נחמן ביאליק ופרץ סנדלר, אבי, נולדו שניהם ב' בטבת – פרט ביוגראפי שאבי טרח לציין בפנינו לא אחת. משנפטרו אבי בחיפה ב'א בטבת תשמ"ה (1985), לא מצאנו ביטוי תמציתי והולם יותר לתיאור התנהלותו הנחושה והעצמאית במשעולי חקר המקרא מאשר מילות הבית הראשון בשירו של ביאליק "לא זכיתי באור מן-ההפקר", שחרטנו על קברו:

לא זכיתי באור מן-ההפקר,
אף לא-בא לי בירשה מאבי,
פי מסלעי וצורי נקרתיו
וחצבתיו מלכבי.

מחקריו ופרסומיו (לא כולל פרסומים בעיתונות):

הביאור לתורה של משה מגדלסון וסיעתו, התהוותו והשפעתו, הוצאת ראובן מס, ירושלים, תש"א (1940): מהדורה שנייה, הוצאת ראובן מס בע"מ, ירושלים, תשמ"ד (1984) – עם ראשית דבר מאת דב סדן).

חזיוני מדינה, ילקוט אוטופיות ציוניות, עם מבוא ל"חזות העתיד" מאת פ. סנדלר ואחרית-דבר ג. קרסל, הוצאת מ. ניומן בע"מ, תל-אביב, תשי"ד (1954).

"לבעיית "פרדס" והשיטה המרובעת", ספר אורכך, כרך א' של כתבי החברה העברית לחקר המקרא, תשט"ו, עמ' 222-235.

"בין ישראל לעמים", כדמלית, תשט"ו – תשי"ז, עמ' 1-11.
"סתרים של מפורסמות", בחינות בבקורת הספרות 10, מוסד ביאליק, ירושלים, עמ' 53-62.

זכרון לראשונים

"לחקר ה"פסקא באמצע הפסוק", ספר ד. נייג, הוצ' החברה לחקר המקרא בישראל, ירושלים, תשי"ט, עמ' 222-249.

"על ישן וחדש בפרשנות", בית מקרא, א' (מ"ד), תשל"א, עמ' 46-67.

"תרגום המקרא נוסח המלך ג'יימס" ב"מהדורה מתוקנת ומשופרת", בית מקרא, א' (נ"ו), תשל"ד, עמ' 54-93.

לקסיקון מקראי בעריכת מ' סוליאלי, ומ' ברכוז, הוצ' דביר, תל-אביב, תשכ"ה, ערכים:

"מדע המקרא" (עמ' 466-495);

"פרשנות" (עמ' 733-756).

אנציקלופדיה מקראית, כרך ד', ערכים:

"מבוא", "מבואות למקרא" (עמ' 579-596).

אנציקלופדיה מקראית, כרך ה', ערכים:

"מקרא", "חקר המקרא" (עמ' 386-418).